

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ИНСТИТУТ ПО КРИМИНАЛИСТИКА И КРИМИНОЛОГИЯ

НИНА БЕЛОВА

**КРИМИНАЛИЗАЦИЯ И ВИКТИМИЗАЦИЯ
НА ЛИЦА НА ВЪЗРАСТ 18-30 Г.**

СОФИЯ
2013

Проблемите, свързани с криминализирането и виктимизирането на лица на възраст 18-30 години представляват особен интерес във връзка с противодействието на престъпността. Тази група се характеризира със значителна социална активност, както и с голяма биологична и социална перспектива. Участието ѝ в икономическия и социален живот е много важно за развитието на обществото, а също и за неговото бъдеще. От друга страна младежката възраст е свързана със сериозни трудности. Младите пълнолетни, особено тези, които са близо до долната възрастова граница, са изправени пред трудности, свързани с адаптацията им към самостоятелен живот. Статусът им в семейството и обществото е рязко променен, възможностите за изява, както и нуждата от нея са нараснали, отговорностите - също. Лицата, навършили пълнолетие, са изправени пред много по-сложни задачи в сравнение с непълнолетните, тъй като им предстои самостоятелна изява в различни области. Придобиването на професионални знания и умения, намирането на работа, на собствено жилище, създаването на нова приятелска и колегиална среда и на семейство са основните промени, пред които са изправени младите пълнолетни. Пред тази група най-често стоят много важни задачи, свързани със създаване и отглеждане на поколение, а също и с предпазването му от криминогенен риск. С оглед на биологичната и социална репродукция, която е основна задача на младите хора, заслужава да се отбележи, че тяхното криминализиране е свързано с тежки и дълготрайни последствия. То най-често води до ранна криминализация, която трудно може да бъде предотвратена, поради много близката връзка между деца и родители.

Тревожен проблем е и виктимизирането на лица на посочената възраст. То има висока социална и икономическа цена, тъй като младите пълнолетни са една от най-активните групи в тези две области. Моралната и психологичната цена на този процес също е висока. Това важи както за домашното насилие, чийто жертви често са млади хора, така и за другите видове деяния. Заслужава да се спомене и обстоятелството, че виктимизирането на млади хора по-лесно може да доведе до криминализирането им в сравнение с другите възрасти. Това се дължи на голямата дееспособност и предприемчивост на младежите. При неблагоприятни условия тези особености могат да се превърнат в сериозен фактор за извършване на престъпления.

Настоящата статия се базира на данни от различни **източници** - полицейска статистика за периода 2007 – 2011 г., наказателни дела от общ характер срещу лица между 18 и 30-годишна възраст (112 на брой), справки, водени от служители на СДВР, беседи с полицейски служители, включително специализирани служители по детска престъпност, беседи с педагози от различни училища в страната, беседи със секретари и членове на местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, анкета с ученици от средния курс (78 анкетирани), анкета със младежи на възраст 18-30 г. (63 анкетирани). Използвани са също литературни източници – публикации, свързани с разглежданата тема от български и чуждестранни автори, материали от конференции и др.

I. КРИМИНАЛИЗАЦИЯ ВА ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 18-30 Г.

1. Престъпления и извършители

Данни от полицейската статистика за **разпространението на престъпността на 18-30 годишните и степента на тяхната криминализация** показват, че близо половината – 47,1% от *престъпленията против личността и собствеността* през този период са извършени от тях, като **коэффициентът на криминализация (2,7) е близо три пъти по-висок от базовата стойност (1)**. Със значителна разлика следват престъпленията, извършени от лица на възраст 31- 40 г. и тези над 40 г. – съответно с 21,4% и 19,2%. Престъпленията, извършени от деца, са 12,3%.

Делът на младежите е най-висок при престъпленията против собствеността – 49,9%, следван от този на общоопасните престъпления – 47,7%. При престъпленията против личността делът е 39,4%, а при групата обозначена като „други криминални” – 37,4%. **Коефициентите на криминализация за тези групи деяния показват обаче най-висока степен на криминализиране по отношение на престъпленията против личността (К=2,8 или тройно повишен) и при престъпленията против собствеността (К=2,7)**. Сравнително по-слаба е криминализацията по отношение на общоопасните престъпления и на групата „други криминални” с коефициенти съответно 2,3 и 2,2.

Данни за *отделни видове деяния* показват, че изследваната група е водеща по отношение на грабежите – **коэффициентът, който сочи степента на криминализация е почти четири пъти завишен**. Близо 67% от тези деяния са извършени от пълнолетни лица до 30- годишна възраст, следвани с голяма разлика – над четири и половина пъти от 31-40 годишните. Изследователски данни за по-ранен период (1998 – 2001 г.) също потвърждават, че „обликът на извършителите на грабежи се определя от лица в младежка възраст (18-30 г.)” (Китано, К. Гр. С. 95). Според цитираното изследване за периода 1998-2003 г. делът им е средно 58%. През 2001 г. той достига 60,1%. Тези високи дялове, с тенденция към нарастване през изследвания период в сравнение предходния, доказват устойчивата криминализация на младежката група по отношение на тези деяния.

Над половината кражби – 51,1% също са извършени от лица между 18 и 30 г., като **стойността на коефициентът за тези деяния е три пъти завишен**. Данни от изследване за женската престъпност показват, че за младите жени този коефициент има стойност, което ги нарежда на второ място след непълнолетните момичета (Белова, Н.....). Както към грабежите, така и спрямо кражбите младежката група е трайно криминализирана. По отношение на джебчийството има основание да се твърди, че то се превръща в престъпен занаят за младите жени, главно ромки.

Изследваната група е водеща при сексуалните престъпления – К=2,4 и при телесните повреди – К=2,6. Близки до посочените са коефициентите при трафик на

хора - **2,1** (36,4% от деянията), отвличане и противозаконно лишаване от свобода – 1,9 (32,1%) и сводничество и отвличане за разврат – 1,7 (32,1%). За убийствата стойността на коефициента също е завишена - 1,6.

Домашното насилие нерядко засяга младите хора, въпреки че е по-рядко срещано в младежката възрастова група в сравнение със средната възраст. Това може да се обясни с обстоятелството, че в младите семейства по-рядко в сравнение с по-късната възраст са налице предпоставките водещи към тези престъпления – взаимно отегчение, свързано с дълго съвместно съжителство, тежки противоречия, мъчителни упреци и др. От друга страна голяма част от младите хора съжителстват без брак, което е основание да се предположи, че изчерпаните връзки по-лесно могат да бъдат прекратени. Друга причина е установяването на равенство между двата пола, което е най-ясно изразено при младите хора. В много случаи мъжете и жените в брачните и съжителстващите двойки са с еднакво образование и сходна социална и професионална реализация. Това прави жените по-независими и свободни. Младите хора сравнително по-малко се влияят от традиционните предразсъдъци, свързани с подчинено положение на жените, което също води до ограничаване на домашното насилие. Данни от наказателни дела показват обаче, че млади мъже нерядко биват въввлечани в отмъщаващо – освобождаващи убийства под влияние на роднини, които са жертви на домашно насилие. Изследването съдържа данни за тежко насилие, извършено от млади бащи или съжителстващи с майките над новородени или малолетни деца. В резултат от нанесените на децата травми настъпват тежки телесни увреждания - фрактури, кръвоизливи или смърт.

Особено ясно изразена е криминализацията на младите пълнолетни по отношение на престъпленията, свързани с наркотици. От тях са извършени 74,1% от деянията **със стойност на коефициента 4,3**. Данни от по-ранни изследвания потвърждават, че „криминалната активност на лицата от тази група е най-висока. За периода 1998 - 2007 г. те са извършили средно 70% от наркопрестъпленията, като за 2007 г. този дял е близо 77% (Китанова, К с. 215). В рамките на разглежданата възрастова група се откроява подгрупата на 18-25 –годишните, които са особено активни при нарко-разпространението. Отбелязва се, че криминализирането на тази група не на последно място е свързано с някои особености на възрастта – склонност към поемане на риск, физическа устойчивост, предприемчивост, решителност при вземане на решения, склонност към промяна. Включването на млади хора в организирана престъпна дейност е предпоставка за успешната им адаптация към правилата на организирани-те криминални структури и за последващи израстване в тяхната йерархия.

Висока степен на криминализация има и при трафика с цел сексуална експлоатация. Коефициентът, показващ тази степен е доста завишен при младите пълнолетни - два и половина пъти. Наред с изброените по-горе предпоставки за участие на младежи в организирана престъпна дейност, по отношение на сексуалната експлоатация немалка роля играе обстоятелството, че младежите лесно установяват контакти с млади жени и девойки и успяват да ги манипулират.

Младежката група е водещи и при посегателствата срещу моторни превозни средства с коефициент 2,5 и при хулиганството $K=2,6$. По отношение на престъпленията против брака, семейството и младежта стойността на коефициента е 2,2 или над два пъти над „нормата”, което поставя разглежданата група на второ място след 31-40 годишните¹.

По отношение на **икономическите престъпления** може да се посочи, че изследваната група с коефициент 1,6 е на второ място след 31-40 годишните ($K=2,1$). То се запазва при всички видове деяния, като при престъпленията против дейността на държавни органи и обществени организации коефициентите при младите пълнолетни и лицата над 40 г. са с почти еднаква стойност съответно 0,9 и 1,1 срещу 1,8 за 31-40 годишните. Стойността на коефициента е най-висока при документните престъпления – 1,9 или почти равна на тази при 31-40 годишните, която е 2. За останалите престъпления стойността на този показател е около 1,5 с незначителни отклонения.

Криминологичните изследвания също показват значителната, но не водеща роля на младежката група при извършването на икономически престъпления. Изследване на престъпността в сферата на електронните платежни инструменти показва, активно участие на младите хора, без обаче да диференцира 18-30 годишните като най-изявени. Според него от 18-40 - годишни лица се извършват от 82,6% одо 90,6% от тези деяния. „Това съответства и на криминално най-активанта възраст на престъпниците в компютърна среда”(ел. Пл. И. с.82). Данни от изследване за екологичната престъпност показват, че 18-30- годишните не са водещи по отношение на тези деяния. За най-често извършваните от млади хора деяния – престъпленията против горите, стойността на K е 1,1 или съвсем близо до нормата (еколо пр. С.86).

Латентността на престъпленията, извършвани от лица, принадлежащи към разглежданата група, е сравнително висока. Това се дължи главно на организирания характер на някои от най-характерните за младежката група престъпления. Такива са наркопрестъпленията, сексуалната експлоатация и др. Добрата дисциплина в организираните престъпни групировки, сериозните материални интереси, страхът, връзките с корумпирани среди и с влиятелни транснационални структури, са предпоставка за висока латентност както по отношение на заявяването, така и по отношение на разкриването и неосъждането. От значение е и силната мотивация за извършването на тези деяния. Организираната престъпна дейност и особено наркопрестъпленията се превръщат в престъпна професия и постоянен източник на висок доход за извършителите. Това е предпоставка за максимално старание, лоялност към лидерите и подчинение, а също и стимул за повишаване на “професионализма” при извършване на престъпна дейност.

Деянията, насочени против собствеността и личността, нерядко остават скрити поради криминалния опит на младите пълнолетни. Част от тях още като деца из-

¹ Многодетна ромка, която сама отглежда децата си, изтърпява наказание за кражба в Сливенския затвор. Според справката жената се затруднява да посочи броя на децата си, тъй като някои от тях е оставила в различни домове и никога не ги е търсила

вършват противообществени прояви, поради което развиват комбинативност, хитрост и решителност. Заплахите към пострадалите, отправени от лица на разглежданата възраст, звучат напълно реалистично, особено когато става дума за младежи, познати от малки в общността като извършители на противообществени прояви. Данни от Дома за непълнолетни в гр. Бойчиновци дават основание да се твърди, че скритостта е доста висока и по отношение на съучастието. Повечето непълнолетни упорито твърдят, че сами са извършили деянията, за които са настанени там, въпреки че характерът на деянията и начините на извършването им показват наличие на съучастие.

Престъпните схеми, по които действат младите пълнолетни, често са доста сложни, което също води до повишаване на латентността. Тази сложност до голяма степен може да се обясни с редица особености на възрастта и свързаните с нея находчивост, адаптивност, информираност и лесно създаване на социални контакти, включително с криминална среда.

Като причина за повишена скритост може да се посочи и обстоятелството, че икономически престъпления, които поначало са високо латентни, заемат значително място в предметната структура на престъпността на младите пълнолетни. Те са най-активната група след лицата на възраст 31-40 г.

2. Динамика на престъпността

Проследяването на *динамиката* на престъпленията, извършени от лица на възраст 18-30 г. като цяло показва положителни промени. Динамиката на *престъпленията против личността и собствеността* показва намаляване с 17,1% през 2011 в сравнение с 2007 г. след колебания към спад през 2008 и увеличение през 2009 и 2010 г. Спад както в абсолютни, така и в относителни стойности има при всички групи престъпления с изключение на групата „други”, които са нараснали с около 2% въпреки намаляването на техния брой. Данните за отделни видове престъпления също сочат намаляване. При най-тежките престъпления против личността – убийствата личи устойчива тенденция към спад, довел през 2011 г. до намаляване с 22,2% в сравнение с 2007 г. При сексуалните престъпления също има устойчиво намаляване довело до спад с 35,6% през 2011 в сравнение с 2007 г.

През 2011 г. са извършени близо 32% по малко телесни повреди, 17% по-малко грабежи и 10,7% по-малко кражби от млади пълнолетни в сравнение с 2007 г.

Динамиката на икономическите престъпления, извършени от млади пълнолетни, се изразява в постепенно нарастване до 2010 г. и спад през 2011 г. През 2011 г. тези престъпления са с 8,6% по-малко в сравнение с 2007 г. Устойчиво нарастване има при документните престъпления, като през 2011 г. те са 31,8% повече в сравнение с 2007 г. Променлива тенденция, довела до нарастване през 2011 в сравнение с 2007 г. има при престъпленията против стопанството, финансовата, данъчната и осигурителната система, компютърните престъпления и престъпленията против дейно-

стта на държавни органи и обществени организации. При престъпленията против собствеността има чувствителен спад – с 40%, след колебания в течение на периода. Същото важи за престъпленията против интелектуалната собственост, чийто спад е с 56,2%.

Проведените беседи с полицейски служители показват редица други промени, свързани с криминализирането на разглежданата група. Като особено неблагоприятна трябва да се посочат промените в ценностната система. Според запитаните тези промени са свързани главно с *увеличаване цената на престъпността*, като подчертават нарастването на моралната и психологичната цена. Като пример се посочват случаите на сексуална експлоатация, извършвана от лица в разглежданата възраст. Жертвите нерядко са доверчиви непълнолетни роднини, интимни приятелки и др. Младостта на извършителите е предпоставка лесно да манипулират жертвите, като им обещават любовна връзка и общо бъдеще.

Служителите са на мнение, че е налице *увеличаване на относителната тежест на користната мотивация*. Според техните наблюдения користните цели по-често се постигат без оглед на средствата и на последствията от извършените деяния както за жертвите, така и за самите извършители. Посочва се, че младежите проявяват повече дързост и решителност при замисляне и извършване на престъпления, особено на грабежи. Стремехът към големи и рисковани удари доказва голяма алчност.

Данните показват, че засилването на користната мотивация се съпътства от *нарастващо отчуждаване от моралните и социалните норми*. В повечето случаи става дума не само за дистанциране, а за антисоциално поведение, свързано с висока степен на криминализация. Въпреки че няма данни за създаване на младежка криминална субкултура, евентуалното задълбочаване на тези процеси може да доведе до възникването ѝ. Данните от статистиката за нарастване на престъпленията против стопанството, финансовата, данъчната и осигурителната система, компютърните престъпления и престъпленията против дейността на държавни органи и обществени организации също могат да се приемат като доказателство за наличието на споменатите промени.

Като неблагоприятна промяна се посочва и нарастването на *авантюризма*, който проявяват извършителите. Младите престъпници нерядко лекомислено поемат големи рискове, свързани с наркотрафик, нападения на банкови клонове и др. В редица случаи мотивите са свързани не с оцеляването, а със стремеж към бързо забогатяване и скъпи удоволствия. В този смисъл са и изводите от проучените наказателни дела. Данни от тях недвусмислено показват, че криминализирането е резултат от авантюристичен стремеж към луксозен начин на живот, пътувания и др. със средства, получени по престъпен начин.

Друга забелязана промяна е *професионализирането* на някои видове престъпления, особено наркотрафика и наркоразпространението. Те все повече се превръщат в постоянен източник на доходи за извършителите. Организираната наркопрестъпност се определя като “мъжка престъпна професия”, чието упражняване изисква

подготовка, определени умения и води до трайна криминализация.

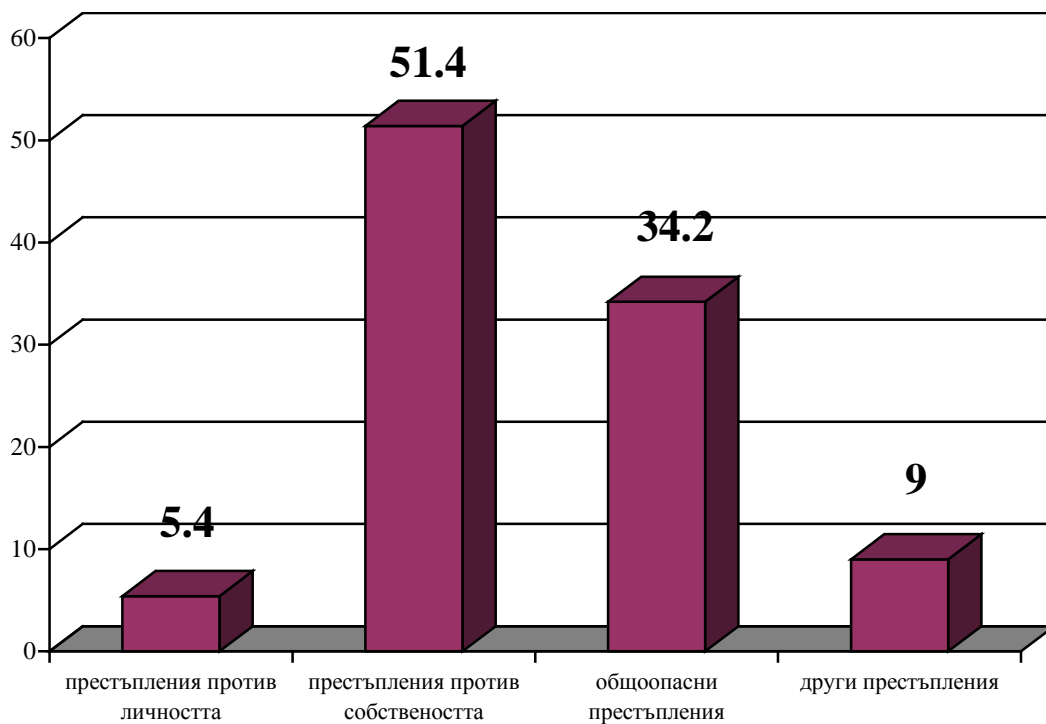
Динамиката се изразява и в нарастване на агресивната престъпност при младите жени. Отбелязва се също, че това важи главно за насилствените престъпления, извършени под *влияние на алкохол*. Става дума не само за криминогенно влияние на голямо количество приет алкохол в момента на извършването на деянията, но също и за криминализация в резултат на системна злоупотреба със спиртни напитки. Тази тенденция е характерна не само за България, но и за редица други държави. Данни за Русия и Украйна например показват ръст на насилието, извършено от млади жени, злоупотребяващи със спиртни напитки. Констатира се, че младежката възрастова група постепенно излиза напред пред другите по отношение на агресивната престъпност (....).

Негативна промяна е криминализирането на млади жени, главно от ромски произход, по отношение на кражбите. Някои видове кражби, главно джебчийските, се превръщат в престъпна професия за тях. Особено неблагоприятно с оглед на превенцията и ресоциализацията е обстоятелството, че тези престъпления се извършват след продължителна подготовка, започнала още по време на детството, което предопределя развитието им. Немалка част от кражбите, особено на селскостопанска продукция, а също и на домовете кражби и на тези от магазини се извършват от бедни, многодетни ромки, които по този начин осигуряват препитание за себе си и за децата си. Устойчивостта на криминалната мотивация в тези случаи също дава основание за лоша прогноза по отношение на възможностите за ограничаване на деянията.

Във връзка с промените, свързани с криминализирането на 18-30-годишните може да се посочи саморазправата на длъжници с лихвари, които променят условията за заемите, като ги правят много по-тежки от първоначално договореното. Данни от справки на СДВР показват, че тези престъпни деяния нерядко се извършват от млади хора. В този възрастов интервал най-често се създават семейства и деца, което предполага сериозни и неотложни разноски. От друга страна младите хора често нямат достатъчно високи и стабилни доходи за да покрият тези разноски. Поради това те са принудени да търсят заеми на всяка цена, често при тежки и променящи се условия.

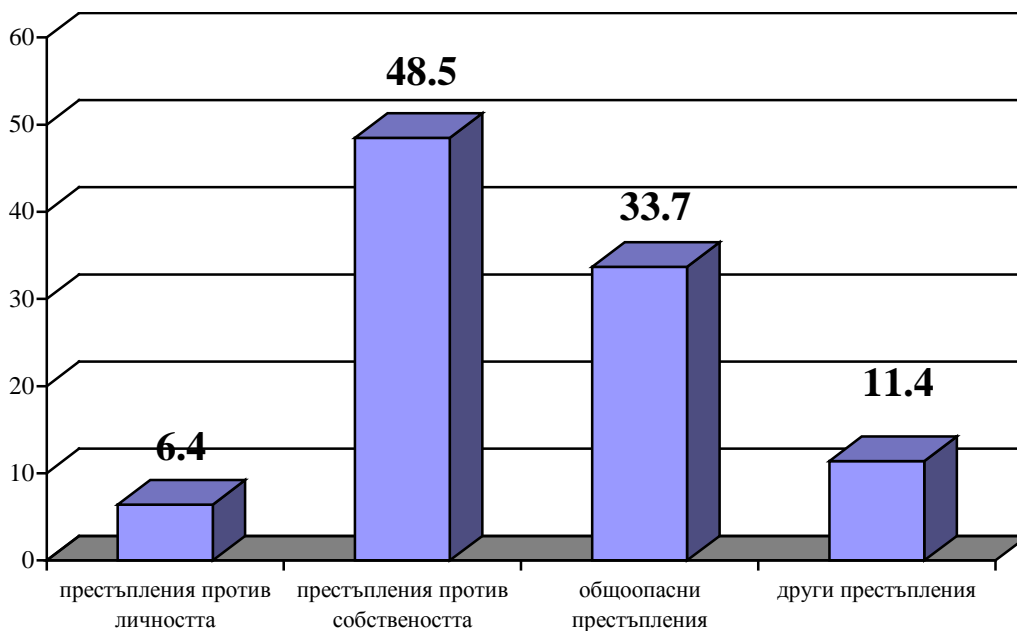
3. Структура на престъпността

Данни от полицейската статистика за *предметната структура* на престъпността на 18-30 годишните показват, че тя се отличава с определена специфика. В съвкупността от *престъпления против собствеността и личността* при младите с най-висок дял са престъпленията против собствеността - 51,4%. Със значително по-нисък дял – 34,2% са общоопасните престъпления, следвани с голяма разлика от групата «други» - 9%. Престъпленията против личността са 5,4% (фиг. 1).

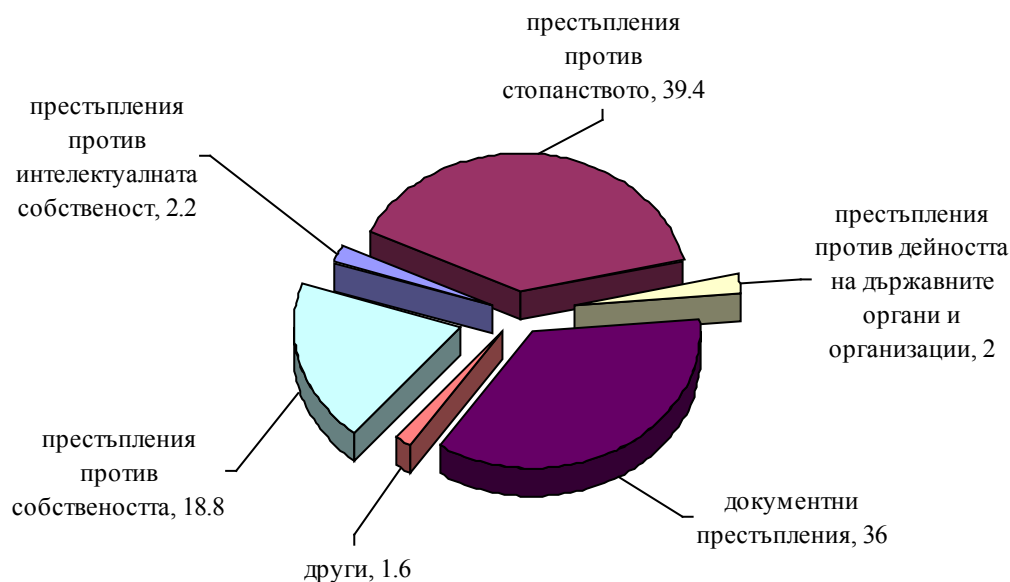
фиг. 1. Предметна структура на престъпленията против личността и собствеността, извършени от лица на възраст 18-30 г. (според полицейската статистика)

Сравнението с общата престъпност показва, че при нея дялът на престъпленията против собствеността е по-малък с близо 3%. Незначителна разлика има при общоопасните престъпления, чийто дял е по-нисък с 0,5%. За сметка на това дяловете на престъпленията против личността и на групата «други» са по-големи съответно с 1% и 2,5% (фиг. 2).

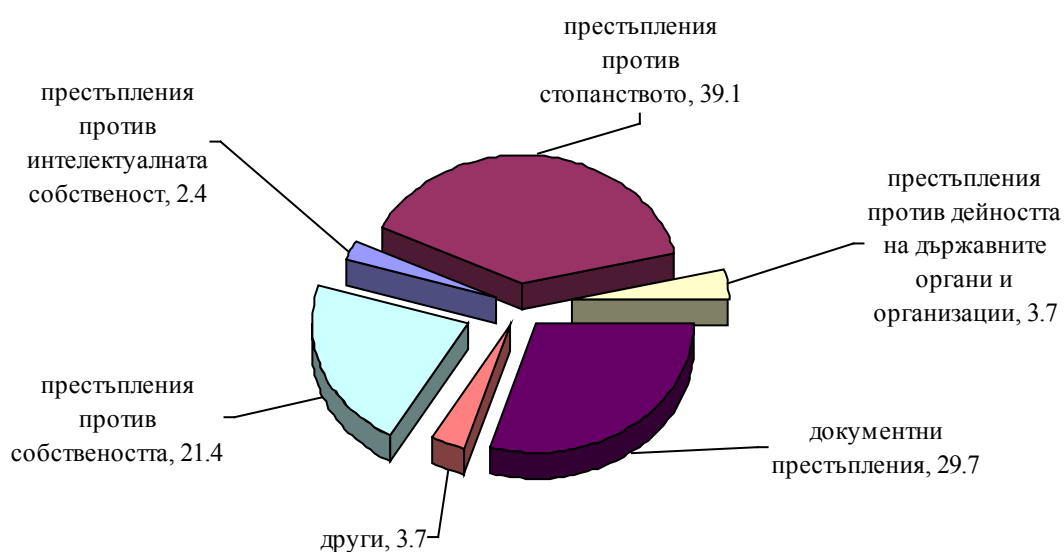
фиг. 2. Предметна структура на престъпленията против личността и собствеността (обща престъпност според полицейската статистика)

Данните за *икономическата престъпност* показват, че в структурата на младежката престъпност водещи са престъпленията против стопанството – 39,4% (фиг. 3). Следват документните престъпления с дял 36% и тези против собствеността с дял 18,8%. С много по-ниски дялове са престъпленията против интелектуалната собственост – 2,2%, престъпленията против дейността на държавни органи и обществени организации – 2% и на обединените в групата «други» - 1,6%.

Фиг. 3. Предметна структура на икономическата престъпност при 18-30-годишните извършителите (според полицейската статистика)

Сходно, макар и с известни различия, е ранжирането на дяловете при общата престъпност (фиг. 4).

Фиг. 4. Предметна структура на икономическата престъпност по възраст на извършителите (според полицейската статистика)

Сравнението с общата престъпност показва, че при делът на документните престъпления при младежите е значително по-голям – 36% срещу 29,7% в общата престъпност. По-съществена разлика има при престъпленията против собствеността, чийто дял при младежката престъпност е с 2,6% по-малък в сравнение с общата престъпност. Почти толкова по-висок, 2,1%, е делът на «другите» престъпления в общата престъпност. Макар и по-малка, разлика съществува и при престъпленията против дейността на държавни органи и обществени организации – 1,7% повече в общата престъпност.

Местата, на които младите хора извършват престъпления, се определят както от най-типичните за тази група деяния, така и от някои особености на възрастта.

По отношение на убийствата и телесните повреди като рискови могат да бъдат окачествени *улиците край ресторанти, нощни заведения и др.* Лицата, принадлежащи към изследваната група са сред най-честите посетители на такива заведения. Интензивната консумация на алкохол, наличието на предпоставки за възникване на ревност и свързани с нея конфликти при посещаване на тези заведения създава риск от саморазправа при излизане от тях². При тези престъпления често се достига до ескалираща агресия и масово сбиване, в което участват лица, принадлежащи към различни компании³.

Посегателствата спрямо моторни превозни средства – кражби на автомобили, отнемане на части и вещи от тях и др също стават главно на улиците.

Предвид високите дялове на кражбите като типични места могат да се посочат улиците, оживените кръстовища, авто- и железопътни гари, транспортните средства, където най-лесно се извършва джебчийството, типично за младите жени.

Разглежданата група е активна по отношение на грабежите, което дава основание като рискови места да бъдат посочени *магистралите* и други пътища извън населени места. Грабежи все по-често се извършват в *банкови клонове и чейнджбюра*.

Значителна част от престъпленията са извършени в *жилищни домове*. Това важи главно за домашното насилие между членове на едно и също дмакинство. Домовете са удобен терен за полови престъпления, които са типични за лицата от разглежданата група. За разлика от непълнолетните, които също са активни по отношение на сексуалното насилие, 18-30 годишните имат много по-голяма самостоятелност. Пълнолетните млади хора обикновено разполагат със самостоятелни жилища, където могат да приемат познати и приятели по всяко време на денонощието. От друга страна те имат възможност да посещават и да прекарват времето си в квартири

² Данни от наказателно дело показват, че сбиването между непълнолетни и млад пълнолетен, довело до телесни повреди, е станало на излизане от крайпътен ресторант. Участниците в сбиването са употребили значително количество алкохол.

³ През декември 2012 г. пред столичната дискотека «Червило» избухва скандал между младежи от две компании, които охраната на заведението е изгонила навън заради проявена агресия. Дребен наглед повод довежда до тежки последствия. Пострадали са четирима младежи на възраст 20-25 г. Участниците в сбиването са получили наранявания с нож, поради което са настанени в болнични заведения.

на свои познати, което е предпоставка за създаването на близки отношения. Тази близост в някои случаи прераста в насилствени действия – изнасилване или блудство. Не липсват и случаи на сводничество, извършено от младежи, като жертви става интимните им приятелки⁴.

Изследователската информация съдържа данни за грабежи в домовете на жертвите, извършени от млади жени, които работят като домашни помощници или болнгледачки. Според данни от проучените наказателни дела престъпленията са извършени с помощта на съучастници, които са в интимни или роднински връзки с извършителките. Данни от делата показват и немалко случаи на кражби, извършени от проститутки, поканени в домовете на клиентите. Има и данни за по-продължително съжителство, завършило с кражби на имущество и пари от млади жени, поканени в домовете на пострадалите.

Домашното насилие също се извършва главно в общото жилище на извършителите и жертвите. Въпреки че то не спада към най-характерните за разглежданата група деяния, не липсват случаи на побой над близки роднини в домовете.

В *парковете и градините* по принцип се извършват главно насилствени престъпления – убийства, полови посегателства, побой. По данни на СДВР през 2012 г. няколко изнасилвания, за които е заподозряно лице на възраст 25-30 г. са извършени в градинки, намиращи се в близост до спирки на Метро в София. Жертвите са нападнати рано сутринта, или късно вечерта, в близост до метростанците, след което са завлечени и изнасилени в градинките. Определени места в някои паркове се извършва продажба на дрога. Такива места съществуват в Борисовата градина, Южния парк в София и др.

Изоставени стопански постройки и други сгради намиращи се извън населени места трябва да бъдат посочени като местоизвършване на наркопрестъпления, главно производство на наркотици. Както беше посочено тази криминална дейност е сред приоритетните за младежката възрастова група.

Като рисково място за насилствени престъпления, извършвани от лица на възраст 18-30 г. може да се посочи Студентски град. Една от причините за това е струпването на много хора на разглежданата възраст в този район на столицата. Друга причина е изобилието от питейни и нощни заведения на територията на Студентски град. Това е предпоставка за консумация на голямо количество алкохол от млади хора, склонни към импулсивни, в т.ч. насилствени действия. Във връзка с това трябва да се посочи и обстоятелството, че немалка част от лицата, водещи се формално като студенти и живущи в студентски общежития, в действителност се занимават с престъпна дейност. Друга част са безделници, които са дошли в София поради липса на препитание в родните им градове и села и не могат да се адаптират

⁴ В. Х. 25 - годишен често кани приятелката си да пренощува в неговата квартира. Девојката му се доверява, разчитайки на взаимните им чувства. Една нощ без нейно знание В. Х. пуска в жилището трима свои приятели, които изнасилват момичето. По-късно то научава, че тримата са платили на приятеля ѝ значително сума пари, за да разполагат с нея.

към условията на живот в столицата. Маргиналната им позиция ги предразполага към начин на живот, свързан със социална патология.

За голяма част от икономическите престъпления трудно може да се посочи конкретно местоизвършване, тъй като много от тях се извършват чрез компютри, чието местоположение може да бъде на различни места.

Данните за *времето*, през което най-често протича криминалната активност на разглежданата група не показват ясно изразено сезонно разпределение. С оглед на донощния цикъл може да се посочи, че голяма част от деянията се извършват вечер и през нощта. Причините за това са свързани с широкото разпространение на алкохолно повлияната престъпност сред младите хора. Условията за извършването на тези деяния се създават главно през вечерните и нощните часове. Същото важи за голяма част от кражбите и грабежите, извършени в домовете. Извършителите използват уединението на дома и подходящото за интимност настроение главно вечер и нощем. Сексуалното насилие също се извършва главно в споменатите часове, тъй като тогава има повече условия за създаване на близост, която впоследствие прераста в насилие. По данни на сектор “Детска престъпност” към Главна дирекция национална полиция повечето изнасилвания в София са извършени след дискотека. Жертвите са се запознали там с извършителите, след което са отишли в домовете им. Домашното насилие също се извършва най-често вечер и по-рядко през нощните часове.

Пиковите часове около обяд и след обяд са времето, когато най-често се извършват джебчийски кражби и кражби от магазини. Оживлението по улиците в транспортните средства, на гари, спирки и др. улесняват значително извършването на тези деяния.

4. Средства за извършване на престъпленията

Най-често използвано средство за извършване на насилие от лица на възраст 18-30 г. е ножът. Това показват данни от беседи със служители от сектор “Убийства” е- СДВР. Според тях в много случаи смъртта на пострадалите по време на младежки свади настъпва от тежък кръвоизлив от прободни рани, нанесени с нож. Заслужава внимание обстоятелството, че младежите носят системно със себе си ножове, с които може да бъде отнет човешки живот. Тези навици съществуват от времето на юношеството, за което свидетелствуват данни от изследвания за детската престъпност (Белова, Н.)

Често използвано от млади хора средство е юмручният бой. Това е лесно обяснимо с оглед на голямата дееспособност на младежката възраст. Огнестрелното оръжие също е сравнително по-често използвано от разглежданата група в сравнение с другите възрасти. младежите по-лесно се научават да боравят с огнестрелно оръжие, като наред с това за част от тях е характерен авантюризъм и безотговорност, водещи до безотговорното му използване.

Лекарства и други упойващи вещества се използват при извършването на кражби, най-често от жени. Според полицейските справки това са главно проститутки, посещаващи домове на клиенти. Сънотворните се поставят незабелязано в питието на жертвите, след което се отнемат пари, накити, скъпи часовници и други вещи на клиентите. Има и данни за упояване на лица, случайно запознали се с извършителите на автогари, в автобуси, влакове и др., като по време на съня се отнема имуществото на пострадалите.

Душене, удавяне, блъскане от висок етаж са средства, използвани от млади жени при убийства на новородени или малолетни деца. По данни от наказателни дела изборът на тези средства е свързан с обстоятелството, че резултатите от прилагането им приличат на естествена смърт при децата. Освен това те са лесно достъпни за извършителките, тъй като са свързани с бита при отглеждането на дете.

5. Мотиви за престъпленията, извършени от лица на възраст 18-30 г.

Изследователската информация показва, че водещи мотиви при престъпленията, извършени от лица на разглежданата възраст са *користните* – 57% от проучените наказателни дела. В този смисъл са и изводите от проведените беседи с полицаи. Доказателство за това е високият дял на престъпленията против собствеността в предметната структура. Много високата криминална изявеност на младежката група по отношение на наркопрестъпленията и сексуалната експлоатация също е показателна за доминирането на користната мотивация. Големите печалби от наркотрафик и наркоразпространение, както и от трафик на проститутки прави лесно обяснима тази мотивация.

Друга причина за доминирането на користните мотиви е стремежът на младите хора към самостоятелност и висок стандарт. Младежите особено трудно се примиряват с недоимъка, тъй като високият стандарт на живот в техните очи е доказателство за справяне с живота. Високият доход е един от факторите за висдока самооценка и самоуважение. Хората на възраст 18-30 г. правят първите си опити за самостоятелен живот, а също и за създаване на условия за семеен живот и отглеждане на деца. Един от възможните пътища за постигането на желания стандарт на живот им е извършването на престъпления, особено като се има предвид високата младежка безработица.

В немалко случаи користната мотивация е свързана със стремежа към постигане на удовлетворителен статус в обществото. Този стремеж е особено характерен за хората, принадлежащи към разглежданата възрастова група. За повечето от тях това е периода, през който трябва да осигурят такъв статус за себе си и за своите близки. Лицата над 18 г. по-слабо в сравнение с непълнолетните се влияят от социалното положение на родителите си. От друга страна младежките амбиции са естествен стимул да изява и постижение, който при тази група е по-силен в сравнение с по-възрастните, които са улегнали и привикнали към своя начин на живот.

Користно мотивирани са и част от убийствата на новородени и малолетни, из-

вършени от родителите им и главно от майките. Тези престъпления се извършват главно с цел освобождаване от грижи и разноски за нежеланите деца. Същото важи за много от престъпленията против брака, семейството и младежта и по-точно за неизплащането на издръжка.

Емоционалните мотиви също имат значителен дял при разглежданата група – 28%. Сред тях особено място заема ревността. Интензивното общуване, емоционалността, характерна за младежката възраст, честолюбието и нуждата от постоянна и трайна привързаност с цел създаване на общ бит и поколение са предпоставки, които стимулират този мотив. Данните показват, че голяма част от конфликтите, довели до насилствени престъпления, са предизвикани от ревност. Тя се проявява най-често в сбиване между младежи от различни компании по повод на действителна или мнима изневяра. Макар и сравнително рядко ревността в младите семейства завършва с много тежки последствия, дори с убийства⁵.

Силен мотив от същата група е честолюбието. За разглежданата възраст е особено характерен стремежът към самоутвърждаване и самоизява. Възпрепятстването им води до тежки фрустрации, които има за резултат погаване на законите, ако това допринася за утвърждаване на собствената личност. Борбата с лидерство в престъпните групи е типичен пример за влиянието на тези мотиви. В името на това лидерство младежите са готови да рискуват дори живота си.

Емоционални мотиви действат и в случаите, при които причина за извършването на престъпления е стремежът да бъдат подпомогнати и защитени членове на семействата, родители деца. Като пример в това отношение могат да се посочат убийствата на лихвари, които заплашват длъжниците с насилие над близките им⁶. Част от икономическите престъпления също се извършват по емоционални подбуди. Някои от тях са свързани с желание да бъдат подпомогнати болни членове на семейството или да се платят дълговете на близки хора. В други случаи емоционалните мотиви са свързани с интимна връзка, застрашена от разпадане при отказ от участие в престъпно деяние. Такива престъпления извършват главно млади жени, готови да запазят партньорите си като присвоят пари, като участват в наркотрафик и други криминални групи. Някои от тях съзнателно поемат риска да извършат престъпления, за да бъдат нужни и уважавани от партньорите си, други изобщо не подозират или умишлено не желаят да научат в какви престъпления се замесват⁷.

Мотиви от същата група играят роля за извършването на част от кражбите, гла-

⁵ Данни на център „Надя“ показват, че млада жена е потърсила помощ във връзка с домашно насилие. Извършител е съпругът ѝ, който проявява силна ревност по незначителни поводи. Намесата на фондацията е допринесла за пресрещане на опбой и на закана за убийство, отправяни от съпруга.

⁶ Данни от справка на СДВР показват, че убийство на лихвар е извършено от длъжник, който е отвлечен, изведен извън града и малтретиран. Семейството му и детето му са заплашени със смърт в случай, че не върне навреме дълга си. Длъжникът убива лихваря, като посочва като мотив за деянието главно стремежа да спаси семейството си.

⁷ Данни от наказателно дело показват, че млада жена е разпространявала наркотици, като посещава адреси, посочени от приятеля ѝ. Справката показва, че жената е силно подчиняема, безработна, от бедно семейство. Самочувствието ѝ е много ниско. Тя е силно привързана към мъжа, с когото живее и разчита на него за издръжка и жилище. По време на разпита жената заявява, че се страхува да не го изгуби и поради това безропотно изпълнява нарежданията му без да го разпитва.

вно на хранителни продукти, селскостопански животни и птици. Това важи за кражбите, извършени от млади ромки, които сами отглеждат децата си. Повечето от тях са много бедни, безработни и лишени от подкрепа, поради което са принудени да търсят препитание по незаконен път.

Хулиганската мотивация е сравнително по-слабо разпространена при младите пълнолетни до 30 г. – 15% от делата. Тя личи например при сбиванията между младежи под влияние на алкохол, за които има данни в наакзателните дела. Справки на СДВР също показват влиянието на този вид мотиви. Според една от тях в местност край София където се събират наркомани е станало сбиване, довело до тежка телесна повреда на млад мъж. Мотивите за побоя са хулигански, липсва предварително познанство и трайни криминогенни емоции, породени при предходни конфликти.

Данни за престъпления, извършени от млади пълнолетни по хулигански подбуди съществуват и за други държави. В Русия например е извършено убийство на четирима млади хора. Извършителите са други четирима младежи – трима мъже и една жена. Извършителите са негативно настроени спрямо нормите на обществото и грубо им се противопоставят.

Във връзка с горната класификация е необходимо да се направи уточнение, че става дума за водещи мотиви. Тази уговорка е нужна с оглед на факта, че криминалното поведение, както и всяко човешко поведение се ръководи от мотивационни комплекси, доминирани от определен тип мотиви. Поради това в много случаи може да се твърди, че деянията са извършени под въздействието на няколко различни мотива. Сексуалното насилие над стари хора например се извършва по сексуални, но също и по хулигански подбуди. Удоволствието от секса с парализирани лежащо болни лица е много относително, и което е нужно да се потърси и друг вид мотивация, в случая хулиганска.

6. Криминогенни фактори

Криминогенните фактори за престъпната активност на лицата от разглежданата група са от няколко различни типа. Сред факторите от социалноикономически тип изпъква ролята на бедността и безработицата. Тъй като немалка част от лицата на посочената възраст, главно тези на горната ѝ граница, има семейства и деца, *липсата на средства за съществуване* е много мощен криминогенен фактор. Част от извършителите, особено жени, извършват кражби, за да осигурят препитание за себе си и за децата си. Извършителите на наркопрестъпления, особено дребни дилъри, също са мотивирани от крайна материална нужда. Бедността действа криминогенно не само когато съществува опасност за оцеляването. Естественният за младите хора стремеж към висок стандарт на живот, модерно облекло, пътувания, достъп до съвременните достижения на науката и техниката и до духовния живот на обществото може да бъде криминогенен, когато по пътя към задоволяването му има непреодолими пречки. Фрустрациите, породени от това противоречие, могат да станат причина за

криминализирането на морално неустойчиви личности.

Безработицата също е много мощен криминогенен фактор за младите хора. Липсата на професионална реализация се приема от тях особено болезнено, тъй като много от тях правят първите си стъпки в избраната професия. Поради това професионалната реализация едновременно с това е и важна личностна реализация. Липсата на работа се отразява крайно негативно на самочувствието на младите пълнолетни и в редица случаи води до свързването им с престъпна среда. Особено ярък пример в това отношение е превръщането на наркопрестъпността в мъжка, главно младежка, престъпна професия. Незаконният трафик на леки автомобили също може да бъде причислен към типичните за младите хора престъпления. Тази престъпна дейност също може да се разглежда като алтернатива на безработицата и като постоянен източник на доходи.

Младежката бедност и безработица са силно повлияни от факторите от институционален тип. Двете явления са във връзка с некачественото образование, което получават немалка част от младежите. Това важи както за средното, така и за висшето образование. Притежаването на диплома (нерядко дори на няколко дипломи) създава у младите хора илюзията, че могат да претендират за квалифицирана и високо платена работа. На трудовия пазар обаче те често се оказват разочаровани от ниската оценка, която получават от работодателите. Още по-тревожно е положението когато разочарованието настъпва след като кандидатът вече е започнал работа и се налага да я напусне поради несправяне. До този негативен резултат води не само липсата на качествена подготовка, но най-вече липсата на критерии за оценка на собствените постижения труд и способности. Проведените беседи с педагози показват, че близо 71% от тях преценяват това обстоятелство като силно криминогенно. Те уточняват, че неадекватната самооценка се формира още по време на детството, което прави опитите за коригирането ѝ в по-късна възраст много трудни и рисковани с оглед на евентуалния стрес за децата. От беседите личи, че принизените критерии на учениците се дължат на обстоятелството, че често изпитите в училище се провеждат съвсем формално и повърхностно. Лошата успеваемост няма сериозни последствия за обучаваните, тъй като дори не им се налага да се местят в други училища, поради условията, налагани от делегираните бюджети.

Фактор от разглеждания тип са неизпълнимите и противоречиви изисквания от страна на работодателите, с които младите специалисти често се сблъскват. При търсенето на работа новозавършилите младежи нерядко се сблъскват с изискването за стаж по специалността и съответно придобит професионален опит, какъвто те естествено не притежават. Многократните разочарования и загубата на надежда за намиране на подходяща работа лесно могат да станат причина млади специалисти да потърсят реализация и доходи в нелегални нарколаборатории или чрез практикуване на друга криминална дейност. Европейските фондове и свързаните с тях програми за младежта донякъде смекчават проблемите, без обаче да ги решават радикално, тъй като слабата икономика на страната не дава реална възможност за намиране на работа.

Много ниското заплащане и експлоатацията, на която младите служители са подложени в някои фирми също могат да станат причина за тяхното криминализиране. Рискът е особено голям, когато работещите с месеци не получават възнагражденията си и са принудени да мизерстват. Липсата на средства е фактор не само за въвличане в организирана престъпна дейност, но също и за убийства на новородени деца, за изоставяне на деца без родителски грижи, неизплащане на издръжка и др.

Криминогенен ефект има и обстоятелството, че при съкращаване на служители работодателите най-често се насочват към млади, още неопитни в професията си специалисти. Нерядко млади хора с години не успяват да намерят подходяща работа или биват принудени да напускат работните си места поради съкращения или некоректност от страна на работодателите. В тази възраст трайните неуспехи могат да имат особено сериозни последици - отчуждаване от социалните ценности, негативизъм, безотговорност. Трайната безработица може да стане причина за загуба на самоуважение и да създаване на психологични предпоставки за обвързване с маргинализирана среда, предлагаща както автоагресивни, така и престъпни модели на поведение.

Криминогенен ефект имат и някои положителни социални и демографски процеси, характерни както за България, така и за други държави. Такива са например процесите, свързани със законната и особено с незаконната емиграция. Съвременният свят се отличава с голяма мобилност. Милиони хора по света в т.ч. българи, учат или работят в различни региони, близо или далече от родните им места поради икономически, социални и лични причини. Законната емиграция е свързана със значителни рискове, тъй като напускането на привичната среда и замяната ѝ с нова се съпътства от разкъсване на важни социални връзки и загуба на сигурност. Емигрантите са принудени да правят сериозни компромиси включително със сигурността си, за да се адаптират към новите условия. В повечето случаи условията, при които работят и живеят са по-неизгодни в сравнение с тези, при които са поставени местните жители. За мигрантите съществуват немалко рискове, в т.ч. риск от криминализиране поради липса на средства, изнудване и др.

Пред още по-големи трудности са изправени нелегалните мигранти. Много от тях са напълно беззащитни и уязвими. Това увеличава риска от попадането им в криминални среди, които се занимават с наркотрафик, трафик на проститутки, контрабанда на стоки и др. Дори когато не е пряко свързана с въвличане в престъпна дейност, нелегалната миграция може да доведе до сближаване с маргинални групи и личности, които в последствие се криминализират.

Вътрешната миграция, насочена от малките селища и регионите с крайно ограничен поминък към големите градове също е свързана с криминогенен риск. Откъсването от обичайната среда и близките само по себе си представлява стрес с непредвидими последици. Значително по-сложната среда в големите градове изисква от мигриращите мобилизация на личностния им потенциал и насочването му към успешна адаптация – намиране на работа, жилище, нова среда. Типичните за мал-

ките селища форми на социален контрол не действат в големите градове или влиянието им е доста слабо. Мигриращите лесно могат да бъдат въввлечени в престъпна дейност или да се изкушат да извършват кражби, грабежи, наркоразпространение, сводничество и др.

Тези фактори действат предимно по отношение на млади хора, тъй като те значително по-често от другите възрастови групи поемат риска да направят големи промени в живота си, като разчитат на биологична перспектива и качества, които им дават шанс за успех. От друга страна младите хора са по-склонни към авантюри заради емоциите, които те им предлагат.

Криминогенен фактор както за общата, така и за младежката престъпност е *дестабилизацията* на Балканския регион в резултат на войните. Военните действия са благоприятна предпоставка за развитието на различни престъпления, най-често извършвани от млади хора. Такива са както различните форми на организирана престъпна дейност - наркопрестъпления, трафик на хора и оръжие, търговия с човешки органи и др, така и конвенционалната престъпност – кражби, измами, грабежи, контрарабанда, сводничество, убийства.

Факторите от *институционален тип* са свързани със слабости в дейността на правоохранителните, правораздавателните и други органи. Неразкриването и неосъждането на извършителите води до стабилизиране на криминалната мотивация и стимулира изграждането на престъпна кариера. Младите хора тепърва трупат жизнен опит и изграждат своята ценностна система. Ненаказването на престъпниците може да се превърне в трайни деформации с криминогенна стойност. Резултат може да бъде извършване на престъпления или саморазправа.

Фактор от разглеждания тип, който има отношение към криминализирането на младежите, е липсата на достатъчно развита система за социално подпомагане на млади семейства. Недостатъчната, несвоевременна и неподходяща социална помощ може да има криминогенен ефект по отношение на убийствата на новородени и малолетни деца, а също и на неизплащането на издръжка. До същия резултат водат недостатъчните мерки за социално планиране. Раждането на голям брой деца, за чието отглеждане родителите нямат нужните средства и подготовка може да стане причина за насилие над децата или за включване на родителите в престъпна дейност с цел осигуряване на средства. Проблемът е особено тежък в многодетните ромски семейства, особено когато родителите са много неопитни.

Криминогенна роля играе много ниското или *липсващо образование* особено при ромските младежи. Много от тях са необхванати от училище, други го посещават формално. Най-често липсата на образование е предпоставка и за липса на професия, а оттам и за трайна безработица. За тези млади хора единствен източник на препитания остава криминалната дейност – джебчийство, кражба на метали, наркоразпространение и др.

Факторите от *социалнопсихологичен тип* са нагласи с криминогенна стойност, типични главно за млади хора. Такива са преди всичко консуматорските нагласи,

които водят до определяне на социалния статус и самочувствието на личността преди всичко с оглед на това дали притежава скъпи вещи и дали води луксозен начин на живот, без оглед на средствата за постигането му. Тези нагласи най-често се формират още в периода на детството и юношеството. Действието им продължава и в зряла възраст, което доказва както голямата им устойчивост, така и недостатъчната ефективност на превантивните и корекционните въздействия по отношение на детската престъпност. Еснафско консуматорският им характер е силно криминогенен както по отношение на присвоителните престъпления, така и по отношение на участието в организирана престъпна дейност⁸. Влиянието на тези нагласи, както и обстоятелството, че са се формирали още в сравнително ранен период от развитието на личността, особено през юношеството, личи при престъпленията, извършени в съучастие между непълнолетни и млади пълнолетни. Престъпният сговор се гради главно върху общата склонност към присвояване на блага без оглед на средствата, дори с цената на престъпление.

Близка до разглежданата нагласа е убеждението, че богатство и социален просперитет се постигат не чрез труд и способности, а само чрез връзки или по незаконен път. На този фон положително само по себе си явление, каквото е младежката амбиция може да се окаже криминогенно например по отношение на користни престъпления и участие в организирана престъпна дейност. Вариант на посочената нагласа е стремежът към успех без оглед на средствата. Цинизмът, който са склонни да проявят част от младите хора включително и по отношение на човешкия живот е поставка за широк спектър криминални дейности.

Друга криминогенна нагласа е убеждението, че престъпленията остават ненаказани, особено когато извършителите са хитри, находчиви и умеят добре да пресмятат ходовете си. Тази нагласа също най-често се формира в детството и е силно резистентна по отношение на по-късните превантивни въздействия. Проведената анкета показва, че немалка част от децата – 12,5%, а също и част от младежите 6% не скриват одобрението си към лица, които ловко извършват престъпления и избягват санкциите. С оглед на това, че откровеното толериране на криминалната дейност е социално неприемливо може да се допусне, че делът на младите хора, за които тези нагласи са характерни, са значително повече.

Криминогенен ефект главно по отношение на насилието има оправдаването на саморазправата. Изследванията на детската престъпност доказват, че тези нагласи се коренят най-често в общуването между децата. Привикването към упражняване на насилие като средство за решаване на конфликти се превася от детството в зрялата възраст. Същото важи за убеждението, че насилието е оправдано, ако жертвата го заслужава. Данни от проведените анкети показват, че много висок процент 72% от

⁸ Данни от наказателно дело показват, че млада жена е поглъща и пренася пакетирана дрога с риск на живота си. Опаковката на наркотика се разтваря в стомаха ѝ и причинява тежко отравяне, но бързата медицинска намеса е спасила живота ѝ. Осъдената посочва, че пренася дрога защото „иска да се окъпе в океана за чужда сметка”, без да мисли за последствията от това.

децата и немалък дял. 43% от младежите считат, че сами могат да раздават правосъдие чрез насилие⁹.

Най-често то е свързано с трайно непознаване и неуважение към институциите.

Частен случай на тези криминогенни нагласи е оправдаването на домашното насилие. Младите хора, израснали в условията на семейни конфликти, свързани с насилие, са склонни да пренасят този модел и в новите си семейства. Побоят над жени и деца в много семейства се счита за приемливо и неизбежно възпитателно средство, като отговорността за насилието се прехвърля върху жертвите. Повод за наказанията са несправяне с домакински задължения, ревност, неподчинение, а при децата – слаб успех, неспазване на родителски изисквания и др. Насилието не само се толерира, но нерядко се счита за израз на мъжественост и възискателност. Не липсват и случаи, при които млади съпрузи упражняват насилие за да запазят авторитета си пред познати и близки¹⁰.

Фактор от разглеждания тип е влиянието на *криминална семейна и приятелска среда*. То личи особено ясно при ромите, обучавани от деца да извършват кражби. Много от тях нямат друг социален опит освен криминалния. Попадането им в затвора също не винаги има корекционен ефект, тъй като там срещат субкултурна подкрепа. За голяма част от джебчийките извършването на кражби е не само източник на доход, но и предпоставка за интегрирането им в роднинската и семейната среда. Престъпната им дейност се стимулира от съпрузи, интимни партньори, родители и други близки. Причина за превръщането на джебчийството в „семеен бизнес“ в някои случаи е бенсотта. В други обаче става дума за традиции, начин на живот и роднинска обвързаност и задължняване¹¹.

Данни от беседи със служители от Детски педагогически стаи показват, че много от непълнолетните, главно роми, които изтърпяват наказание в дома в гр. Бойчиновци, са осъдени за кражба на метали. Криминализирането им започва от ранна възраст най-често под влияние на семейна и роднинска среда. Въпреки наложените наказания те продължават да се занимават с кражби и след навършването на пълнолетие, поради липса на алтернатива. Семейната среда се оказва сериозен стимул за задълбочаването на криминализацията, тъй като спечелените пари са нужни на семейството.

⁹ Убийство на непълнолетно момиче в София, извършено от непълнолетно и пълнолетно лице, ненавършило 20 г. показва убеждението на двамата извършители, че могат да извършат най-тежко насилие над жертвата по корисни подбуди и поради убеждението, че тя не заслужава да живее, понеже е „задлъстена“.

¹⁰ Данни на център „Надя“ показват, че в някои случаи насилието в млади семейства се дължи на страха на съпруга да не се изложи пред познати, съседи, съселяни като мекушав и зависим от съпругата си. В канкретен случаи от практиката на фондацията насилникът настоява, а в последствие моли съпругата си, която е потърсила помощ, да се върне при него, като уверява, че повече няма да се поддава на съществуващите в селото предпазсъдъци.

¹¹ Млада ромка е настанена в кризисен център след като е станала жертва на физическо и сексуално малтретиране. Жената е неграмотна, няма професия. Продадена е на десет години за булка на девет годишно момче, след което е трафикирана като джебчийка в Германия. Служителите в кризисния център са силно обезпокоени от настойчивите опити на родителите и свекърва ѝ да я отвлекат и отново да я принудят да краде. Двете семейства спорят за това, кой на кого дължи пари поради това, че в момента тя бездейства.

Влиянието на семейната среда личи и при други престъпления. Данни от наказателни дела показват, че част от документните измами се извършват под натиск на близки роднини или интимни партньори, които поставят набавянето на средства като условия за продължаване на връзката или просто подбуждат и окуражават извършителите. Има и случаи, при които млади хора, главно жени, се занимават с наркоразпространение, под натиск от страна на съпрузи или съжителстващи.

Младите хора, както и непълнолетните са силно податливи на криминогенно влияние от страна на приятели. Както юношите, така и младежите са много чувствително към мнението на референтната група. Подобно на юношите младите пълнолетни има нужда от признание и потвърждаване на личностната им значимост. Разглеждания възрастов интервал 18-30 г. се характеризира от силно изразена потребност от признание и емоционално приемане не само от роднините, но също и от приятелите. Често влиянието на криминализиран приятелск кръг продължава още от детските години, като с навършването на пълнолетие извършваните деяния стават по-тежки. С оглед на разглеждания проблем интерес представляват и редица обстоятелства, които допринасят за нарастване на влиянието на приятелския кръг. Данни от изследване за сексуалната експлоатация показват например, че организирани престъпни групировки в България са на средно ниво на зрелост и са базират главно на роднински, приятелски и етнически признак. (С. е на деца). Това благоприятства създаването на организирани престъпни групи на приятелска основа.

Влиянието на медийни предавания и филми, в които има *сцени на насилие*, е криминогенен фактор с доказано действие както при непълнолетните, така и при голяма част от младежите. Въпреки по-голямата критичност и чувство за отговорност, 18-30 – годишните са силно повлияни от този тип продукция. Много от тях са свикнали от малки да подрабават на любими герои от филми, да играят на електронни игри с насилие и др, което затвърждава криминогенния ефект на тези занимания.

Сред криминогенните фактори от *личностен тип* на първо място трябва да се посочи *алкохола*. Младежкият бит по начало е свързан с посещения на ресторанти, дискотеки, приятелски събирания в квартири, където се употребява голямо количество алкохол. Типичната за младежката възраст дързост и емоционалност е предпоставка да се прояви стимулиращия ефект на алкохола върху агресивното поведение. Данни от полицейски справки и от наказателни дела показват, че до тежко насилие след употреба на спиртни напитки се достига както между съжителстващи или познати, които споделят удоволствието от „купона”, така и между лица, които случайно са попаднали в криминогенна ситуация. Беседите с педагози дават основание да се направи извод, че злоупотребата с алкохол в повечето случаи започва по време на юношеството. По същото време се формира и безотговорното отношение към нея. Употребата със спиртни напитки се приема и от децата, а в много случаи и от родителите им като битов навик, който едва ли не оправдава нарушаването на законите. Начинът на живот, свързан с посещаване на пиански компании и прояви на последваща агресия, формиран по време на юношеството много често съществува и в мла-

дежка възраст. Нещо повече криминогенният риск се засилва, тъй като пълнолетните са независими, имат собствени доходи и право да се разпореждат с тях както намерят за добре.

Като фактор от разглеждания тип може да се посочи *бедния поведенчески репертуар* на голяма част от младежите. Агресията замества уменията за емпатично общуване, които не са усвоени още в детството. Тази приемственост личи особено ясно при конфликти между непълнолетни и млади пълнолетни. Прави впечатление, че реакциите на лицата от двете възрастови групи често са много сходни и се характеризират с импулсивност и безотговорност. Придобити отрано тези негативни особености продължават да характеризират поведението на личностно незрели млади хора и след навършването на пълнолетие. При тях обаче посочените особености има особено неблагоприятен ефект, предвид нарасналата самостоятелност и активност от една страна и отслабените възпиращи въздействия от страна на социалното обкръжение в сравнение с непълнолетните - от друга.

Психичните отклонения също са действителен криминогенен фактор при младите пълнолетни. С оглед на възрастовата специфика може да се посочи, че през този период се проявяват редица психози, което не е характерно за по-късния период. На фона на естествения за младите хора стремеж към интензивно междуличностно общуване психичните отклонения могат да увеличат риска от физическо и сексуално насилие. Стремежът към оригиналност, достигаща понякога до ексцентричност, който също е присъщ предимно на младежката възраст може да затрудни околните да разпознаят зад различни чудатости развитието на болестен процес. От друга страна пълнолетните значително по-рядко са обект на стриктен контрол от страна на родители и близки, отколкото непълнолетните. Дори когато има съмнения или доказателства за наличието на психични проблеми, те имат възможност да избират своето поведение. Особено сериозен риск от криминализиране съществува при дисхармоничните личности, когато са налице психопатни и социопатни черти¹².

Криминогенна стойност по отношение на престъпленията против семейството, брака и младежта има *безотговорността и ниската култура*. В някои случаи те могат да се обяснят с много ранната възраст на извършителите, които са непълнолетни или дори малолетни. Личностната незрелост, липсата на занаяти професия и на средства за съществуване могат да станат причина за неизплащане на издръжка, изоставяне на деца без родителски грижи, продажба на новородени, а също и за убийства с цел освобождаване от ангажименти. Трудните условия, при които живеят някои млади родители още повече засилват действието на тези личностни фактори¹³.

¹² Като пример може да се посочи сексуална гавра, последвана от убийство на дете, извършени от млада жена с личностно разстройство. Странностите ѝ не остават незабелязани от близките и съседите ѝ, но никой не си дава ясна сметка за сериозността на риска, свързан с тях, тъй като изглеждат като младежки капризи. Младата жена често кани в дома си бъдещата жертва, остава с нея насаме, извършва блудствени действия и накрая я убива.

¹³ Данни от наказателно дело показват, че бебе на няколко месеца е жестоко малтретирано от баща си. Семейството живее при крайно тежки битови условия – в порутена къща без отопление и често без храна. Башката рядко успява да намери работа, често боледува и злоупотребява с алкохол, а майката

7. Жертви на престъпления, извършени от лица на възраст 18-30 г.

Жертви на престъпления, извършени от лица на възраст 18-30 г. са предимно млади хора. От проучените справки показват, че пострадалите са близки по възраст до извършителите. Близко 49% от проучените полицейски справки съдържат данни за престъпления посегателства на млади хора спрямо техни връстници. При повечето престъпления предкриминалната ситуация е свързана с обща дейност, общ бит или сходен начин на живот, които често се срещат между лица, близки по възраст.

При младежките сбивания например пострадалите най-често са връстници на извършителите. Конфликтите между тях възникват в младежка среда – купони, посещения на нощни заведения и др. В редица случаи, най-вече при сбиване след употреба на голямо количество алкохол, превръщането на дадено лице в жертва или извършител е случайност¹⁴. Престъпленията от ревност също се характеризират със сходство във възрастта между извършители и жертви. Междудличностните отношения, пораждащи ревност най-често възникват между млади хора. Към тази възрастова група стадат и голяма част от жертви те на домашно насилие, тъй като семейният тормоз най-често е насочен към съпругата на извършителя.

Млади хора са голяма част от жертвите, чието виктимизиране е свързано с организирана престъпна дейност - трафик на наркотици, оръжие, проститутки, леки автомобили и др. Тези жертви най-често са участници в нея или техни близки.

Възрастни хора са 21% от пострадалите. Сред тях преобладават жертви, на грабежи или кражби от домовете. Възрастните, лишени от роднински или социални грижи, са изложени на опасност от насилие, извършено от лица, които им помагат в домакинството срещу заплащане. Самотно живеещите често се ориентират към млади помощници, разчитайки на тяхната физическа енергия, а също и на обстоятелството, че досат млади хора често нямат работа и не разполагат със собствено жилище, поради което са склонни да оказват помощ срещу безплатна квартира и не-голямо заплащане.

Наказателните дела показват, че млади хора извършват убийства и нанасят телесни повреди по користни подбуди на самотно живеещи възрастни хора главно в малките селища. Отнетото имущество понякога се състои от пари за погребение или части от пенсии, стари вещи и др. Сериозен проблем са кражбите и грабежите на селскостопанска продукция, извършвани главно от ромски младежи в селата¹⁵.

проституира. Двамата родители са много млади, склонни към необмислени решения и безотговорност. Бебето е прието в болница с фрактури и опасност за живота. Бащата обяснява, че му е нанесъл побой защото го дразнело с неспирния си плач.

¹⁴ Данни за сбиване между младежи, живущи в Студентски град показват, завършили с убийство и телесни повреди, показват, че някои от участниците нямат ясна представа как е започвала свадата и не могат да обяснят дори собствените си мотиви за участие в нея.

¹⁵ Л. В. Е убита от непознат младеж на път за дома, навръщане от нивата. Жертвата среща случайно младежа, който е силно раздразнен от скарването със свои познати.

По данни от наказателно дело две възрастни жени, майка и дъщеря, които живеят в зле поддържана селска къща са нападнати, изнасилени и убити през нощта от сой млад съселянин (НОХД №).

Не са редки случаите на сексуално насилие над самотно живеещи възрастни жени, извършено от младежи. В някои случаи извършителите са съседни, съселяни или съграждани на пострадалите, в други – случайно преминаващи през съответното населено място¹⁶.

Проучените справки съдържат и данни за имотни измами, извършени от млади хора или с тяхно участие, като потърпевшите са в напреднала възраст. Според справка, изготвена от служител на СДВР убийството на възрастен мъж е извършено в съучастие между медицинка сестра, която съжителства с него и нейния син. Младежът е помогнал за укриването на трупа след като майката е отровила пострадалия.

Възрастните хора са типични жертви на измами, извършени от младежи. Особено характерни са телефонните измами, чийто извършители са главно лица на разглежданата възраст. Сред най-разпространените престъпни схеми е заблуждаването на жертвите, че децата им са причинили тежки катастрофи, при която са загинали бременни жени или деца хора. Според друга схема син или дъщеря на жертвата се нуждаят от спешна скъпо струваща операция, за родителят трябва да даде голяма сума пари. По редки са случаите, при които от жертвите се искат определени суми, за да участват в томболи или да получат награди, които ще се транспортират от други селища.

Немалка част – 15% от пострадалите са лица на средна възраст. Повечето от тях водят начин на живот, който донякъде е сходен с този на 18-30 годишните по отношение на трудовата дейност, а често и на бита. Криминогенни конфликти възникват както във връзка с личния живот, така и с делови взаимоотношения – общ бизнес, задлъжняване и др.

Сравнително малка част от жертвите са деца - 12%. Сред тях има непълнолетни, които участват в сбиване с младежи в компании, при случайни конфликти на улици, паркинги и др. Близкият начин на живот и сходните развлечения на младежи и непълнолетни са предпоставка за възникването на конфликти, свързани с насилие между тях.

Част от пострадалите деца са жертви на сексуално насилие. Изнасилванията и блудствата са типични за младите престъпления. От друга страна близостта във възрастта е предпоставка за лесно сближаване и примамване на жертвите¹⁷.

Типични жертви на млади хора са новородените, убити от своите родители. Тези престъпления се извършват главно от млади майки, неподготвени за бъдещите

Възрастните Б.Ц. и съпругът ѝ са нападнати и удушени в дома им от група младежи от ромски произход. Извършителите са научили, че семейството е получило пари от продажба на имот.

¹⁶ В с. Якимово, Монтанско, за сравнително кратко време са изнасилени и убити няколко възрастни жени. Извършителите са млади хора на възраст между 20 и 30 г. По данни на ОД – МВР това са младежи от селото, които са безработни и системно злоупотребяват с алкохол. Обезлюдяването на селото е предпоставка за ограничаване на запознанствата и създаването на семейства. Липсата на социална и професионална реализация води до маргинализиране и криминализация на тези младежи.

¹⁷ С. Г. напада и изнасилва малолетно дете след скарване с приятели в пиянска компания и отказ на проститутка да прекара нощта с него. Младежът трудно намира приятели, няма и постоянна интимна връзка, което го озлобява и отчайва. Престъплението е извършено под влияние на голяма доза алкохол (НОХД №.....)

си родителски функции. Изследването съдържа и данни за убийства на малтретиране и убийства на деца от родители или други роднини¹⁸. Не липсват и случаи на убийства и побой над малолетни от родни или втори бащи или мъже, съжителстващи с майките.

Изследването съдържа данни за трудовата ангажираност и професиите на жертвите. Данните показват, че сред тях има работещи в сферата на обслужването и охранители, главно в барове, дискотеки и др. Има и жертви, които се занимават с лихварство, а също и участници в организирана престъпна дейност. Част от пострадалите жени са проститутки или упражняват рискови професии - танцьорки в нощни заведения, стриптизьорки и др.

Част от жертви на убийства и телесни повреди, причинени по време на сбиване между младежи, са студенти, живеещи на територията на Студентски град. Голяма част от пострадалите са безделници, чийто начин на живот предразполага към криминализиране и виктимизация.

8. Виктимогенни фактори при престъпления, извършени от младежи

Част от факторите, водещи до увреждане от престъпления, извършени от младежи, имат едновременно криминогенна и виктимогенна стойност. В съответствие с факта, че сред жертвите преобладават лица в младежка възраст, като виктимогенен фактор може да се посочи рисковият начин на живот, който водят немалко млади хора - злоупотреба с алкохол, посещаване на рискови места, участие в конфликти, свързани със насилие и саморазправа.

Виктимогенен ефект има извършването на престъпна дейност. Както уличната, така и организираната престъпна дейност е сериозен фактор за виктимизиране. Трайното обвързване с престъпна среда крие виктимогенен риск, свързан с различни аспекти на престъпната дейност – разчистване на сметки между престъпни групи, наказание поради неподчинение, узнаване на секретна информация, междуличностни конфликти и др.

Виктимогенен фактор по отношение на възрастните жертви е тяхната наивност, доверчивост или неинформираност. Това важи главно за пострадалите от телефонни измами. Въпреки доста баналните уловки немалко възрастни се доверяват на измамниците и губят големи суми в резултат на престъпленията. Допълнителен фактор при тези престъпления е липсата на достатъчно развити умения за ползване на съвременни средства за комуникация или липсата на такива.

Виктимогенен ефект има социалнодемографския срив в селата и малките градове. Безпомощни възрастни хора живеят там заедно с младежи, които водят марги-

¹⁸ М. П. убива двете си деца в пристъп на гняв. Престъплението е извършено в дома, в който живее семейството.

В град Исперих медицинска сестра убива с нож по-големия си син и запалва по-малки, като го залива със запалително вещество. Престъплението е продиктувано от силна ревност спрямо съпруга, който според извършителката има извънбрачна връзка.

нален или престъпен начин на живот и заменят липсващата им социална реализация с криминална изява. Виктимизираща роля играе лошата инфраструктура в такива селища, както и липсата на полицейска охрана.

Виктимогенен фактор за домашно насилие над деца в млади семейства или съжителстващи двойки е недостатъчно развитата система за социално подпомагане на семействата. Това важи главно за многодетни и безработни родители, които нямат нужните умения, средства и мотивация за отглеждане на деца. В кризисни за семейството ситуации поради недоимък, безработица, преумора, тежки семейни конфликти и др. се създават предпоставки за убийства или побой на малолетни деца или за убийства на новородени. Изоставянето на деца без родителски грижи и неизплащането на издръжка също често е резултат от такива кризи.

Виктимогенен фактор по отношение на домашното насилие между съпрузи или съжителстващи е липсата на развити комуникативни умения, която често е налице и при двамата млади хора. Данни от наказателни дела показват, че в някои случаи виктимизирането е резултат от взаимно нанасяне на обиди и удари, водещи до увреждане или смърт на един от участниците.

Фактор за увреждане от престъпления е употребата на наркотици. По принцип това важи за общата престъпност, но по отношение на младежката престъпност той е особено валиден, тъй като употребата на дрога е характерно главно за младежите. Приемането на наркотици в младежки компании и на купони е рисков фактор, тъй като повечето от тези вещества имат релаксиращ ефект и намаляват активността на приемащите ги. Това ги прави лесно достъпен обект за сексуални посегателства, а също и за други престъпления. По-рядко наркотичните вещества водят до превъзбуда и прояви на агресия. В тези случаи обаче също възниква риск от увреждане като резултат от ответна агресия. Неадекватното поведение на наркоманите и често извършванети от тях кражби също са предпоставка за насилие над тях, тъй като дразнят околните.

II. Виктимизиране на лица на възраст 18 – 30 – години

Жертви на възраст 18-30 г.

Данните за *виктимизацията* на младежката възрастова група показват, че според полицейската статистика 22,6 % от жертвите на престъпления са на възраст 18-30 г. Коефициентът на виктимизация е слабо повишен със стойност 1,3. Тези стойности показват, че виктимогенните процеси спрямо младежите са значително по-ограничени в сравнение с криминогенните.

Младите хора са най-силно засегнати от престъпления против личността - 36,7% от жертвите, като коефициентът на виктимизация е 2,2 или над два пъти повишен. Сред типичните за младежката виктимизация престъпления трябва да се посочат половите посегателства, главно изнасилването на млади жени. Те са и сред най-честите жертви на трафик с цел сексуална експлоатация.

Значително по-малък е делът на жертвите на престъпления против собствеността - 20,2% с коефициент на поразеност 1,2.

25,3% от пострадалите от общоопасни престъпления (K=1,5) и 23,7% от пострадалите от други криминални престъпления (K=1,7).

Проследяването на *динамиката* показва намаляване общо на пострадалите с отклонение само през 2009 г. като в резултат през 2011 делът им е с 23,6% по-малък в сравнение с 2007 г. В течение на изследвания период има тенденция към спад има при всички групи деяния, като при престъпленията против личността и при „другите“ криминални тя е променлива, с незначителен ръст през 2009 г .

Положителната динамика най-ясно личи при групата обозначена като „други криминални“, които са намалели с 51,2%. Жертвите на престъпления против личността са намалели с 31,6%, а тези на общоопасни престъпления – с 32,1%. При престъпленията против собствеността намалението е най-малко - с 18,8%.

Виктимогенни фактори

Факторите, които обуславят виктимизирането на млади хора се генерират в различни сфери на социалния и личния живот. Сред факторите от *социалноикономически тип* важно място заемат бедността и *безработицата*. Виктимогенният им ефект се проявява ясно при жертвите на домашно насилие. Жените поначало имат по-ниски доходи в сравнение с мъжете и по-трудно от тях намират работа. Това ги поставя в зависимост от съпрузите им, а в редица случаи ги превръща и в жертви на насилие. Данни от наказателни дела показват, че много от пострадалите жени с години търпят домашен тормоз, поради липса на собствено жилище, средства за препитание, за издръжка на децата, за транспорт до роднините им места и др.

Виктимогенен ефект главно по отношение на телесни повреди и изнудване има вземането на заеми от лихвари, които променят първоначално договорените условия. Недоволните длъжници биват заплашвани и малтретирани, за да се съгласят с новите изисквания. Макар и невинаги, тези заеми се взимат поради бедност и безизходица, които длъжниците се надяват да преодолеят сравнително бързо по този начин.

Виктимогенен ефект има емиграцията, която е широко разпространено явление в Източна Европа и в частност в България през последните десетилетия. Както беше отбелязано миграционните процеси имат ясно изразен криминогенен аспект. Наред с това обаче трябва да се отбележи, че емиграцията и мигрирането от един регион в друг често водят до виктимизация. Законната емиграция крие определени рискове, свързани с напускането на привичната среда и раздялата с роднини и близки, които могат да бъдат опора и при нужда да окажат помощ. Физическият дискомфорт, който поне известно време съпътства всяко преместване също е предпоставка за увреждане. Преодоляването на големи разстояния, общуването с непознати хора с различни нрави и начин на живот, попадането в нова икономическа и социална ситуация при различни от обичайните изисквания са само част от изпитанията, на които са

подложени емигрантите.

Значително по-силно виктимогенна е нелегалната емиграция, която беше широко разпространена преди приемането на България в Европейския съюз. Емигрантите са силно уязвими и податливи на изнудване и различни манипулации, тъй като освен изброените трудности, съпътстващи всяка миграция, те не могат да разчитат на защита от страна на местните власти. Липсата на средства и сигурна законна работа е предпоставка за въвличане в различни видове престъпления от кръга както на конвенционалната, така и на организираната престъпност. Виктимогенния риск е свързан и с обстоятелството, че лицата, които се решават да предприемат нелегална миграция най-често принадлежат към социални групи, които са уязвими и без връзка с емиграцията. Това са авантюристи, които търсят приключения или лесно забогатяване, отчаяни и разочаровани младежи, които трудно се вписват в контекста на родните си места и др., хора от най-бедните слоеве на обществото, чийто социален шанс в страната е много малък, наивни и доверчиви хора, готови от отчаяние да предприемат рисковани стъпки за да оцелеят. Особено застрашени са нелегално мигриращите младите жени. Много от тях напускат страната с илюзията, че в чужбина по-лесно ще намерят работа или ще сключат изгоден брак. Често такива жени стават жертви на сексуална експлоатация и изпадат в непреодолима зависимост от български и чуждестранни сутеньори. Виктимизацията е особено тежка, когато става дума за жени, отглеждащи сами децата си.

Мигрирането от един регион в страната към друг също носи немалко виктимогенни рискове. Както емиграцията, така и мигрирането към големите градове е свързано с откъсване от роднини и близки, които биха могли да окажат финансове помощ и морална подкрепа. Попадането в нова среда изисква от мигрантите висока адаптивност, каквато много от тях не притежават. Невъзможността за справяне с новите изисквания води до отчаяние и в някои случаи до криминализиране което е предпоставка за виктимизация. Част от мигрантите, главно млади жени, стават жертви на сексуална експлоатация, която нерядко се съпътства от физическо и сексуално насилие. Вътрешният трафик често предхожда трансграничното трафикиране и използване за проституция в страни на Европейския съюз.

Виктимогенните фактори от *социалнопсихологичен тип* допринасят за виктимизиране на млади хора чрез утвърждаването на нагласи, оправдаващи насилието. Това важи например за жертвите на домашен тормоз. Насилието над жени в семейството в много случаи негласно се толерира от познати и роднини, включително тези на жертвите. Напускането на дома от пострадалата се възприема като позор, който се отразява негативно и на децата. Поради това упреците са главно спрямо потърпевшите, а не толкова към насилниците.

Виктиомогенен ефект има разпространената нагласа да се гледа на отмъщението като на начин за запазване на личното и семейното достойнство. В личен план тя стимулира саморазправата между младежи чрез насилие. Тази нагласа стимулира не само криминогенния, но също и виктимогенния ефект на честолюбието, ревността и

други емоции. Частен случай на проява на споменатия предразсъдък е кръвното отмъщение, срещашо се предимно в ромска среда. Жертви на физическа разправа в тези случаи обикновено стават млади хора, извършили насилие над други лица, или близки на извършителите.

Сред факторите от *личностен тип* трябва да се посочи виктимогенния ефект на злоупотребата с алкохол. Доказаното криминогенно действие на тази злоупотреба особено по отношение на агресивната престъпност се проявява ясно при младежите. Начинът им на живот, свързан с интензивно общуване, посещения на дискотеки, ресторанти, нощни заведения, където се консумират големи количества алкохол и има предпоставки за проява на силни емоции и конфликти, благоприятства виктимизирането. Жертви на телесни повреди, убийства, полови престъпления често стават лица, употребили голямо количество алкохол. Нереалната преценка за действителността и намаленият самоконтрол, причинени от алкохолната злоупотреба, водят до участие в сбивания, а също и до неспособност за самопредпазване и самозащита. Жертви на изнасилване често стават млади жени, които попадат във виктимогенни ситуации под влияние на изпития алкохол.

Изразен виктимогенен ефект има употребата на наркотици. Привикването към дрога и свързаната с него мъчителна абстиненция стават причина за попадане в рискови ситуации с цел намиране на средства – немислени интимни връзки с лица, склонни към насилие, обвързване със сутеньори и приемане на предложения за платен секс и др. Според данни от беседи със служители от сектор „Наркотици” – СДВР повечето наркотици имат релаксиращ ефект, което прави оказването на съпротива много трудно или невъзможно. С оглед на превенцията е важно да се посочи, че както наркоманията, така и злоупотребата с алкохол вай-често започват по време на юношеството. За голяма част от младите пълнолетни те са утвърдени вредни навици, с които трудно могат да се преборят. Такова е мнението на близо 78% от педагозите, с които са проведени беседи. В този смисъл са и изводите от проведените анкети с ученици и младежи над 18 г.

Младежката самонадеяност има освен криминогенен, също и виктимогенен ефект. Младите хора са много склонни да преувеличават своите възможности, поради което в много случаи не преценяват опасностите от виктимизиране. Същото важи и за авантюризма, който е присъщ предимно на тази възрастова група. Жаждата за интересни преживявания, често съпътствана от алчност за пари и охолан начин на живот има изразен криминогенен, но също и виктимогенен ефект.

Проведеното изследване дава възможност да бъдат направени следните

ИЗВОДИ

- Изследваната група е силно криминализирана в сравнение с другите възрасти. Това важи главно за престъпленията против личността и собствеността на гражданите. Особено силна е криминализацията по отоншение на краж-

бите и грабежите. Те са водещи в структурата на младежката престъпност, като делът им е по-голям в сравнение с този в структурата на общата престъпност.

- Групата на 18-30-годишните има голяма участие в организирана престъпна дейност. Това важи главно за наркопрестъпността, която се превръща в мъжка, главно младежка престъпна професия, но също и за трафика с цел сексуална експлоатация, незаконния трафик на леки автомобили и др.
- По отношение на икономическите престъпления разглежданата група е на второ място след 31-40 годишните, като степента на криминализация при младите е слабо завишена. Водещи в предметната ѝ структура са престъпленията против стопанството и документните престъпления.
- Въпреки, че проследяването на динамиката на младежката престъпност показва известен спад, съществуват редица тревожни тенденции, свързани със засилване на криминогенната роля на консуматорските нагласи, отчуждаването от ценностите на обществото, злоупотребата с алкохол и др.
- Криминогенните и виктимогенните фактори за престъпността на изследваната група са силно резистентни, тъй като са свързани с много важни потребности от осигуряване на доходи, социална реализация, възможности за създаване и отглеждане на поколение.
- Голяма част от тези фактори повлияват върху младите хора още по време на детството и юношеството им. Това определя тяхната устойчивост в по-зряла възраст и прави противодействието особено трудно. Възникналите по време на детските години криминогенни деформации се засилват след навършването на пълнолетие, тъй като същите фактори продължават да действат, най-често с още по-голяма интензивност.
- С оглед на това успехът на превенцията на младежката престъпност в много голяма степен зависи от ефективността на ранната превенция. Своевременното ѝ започване и последователното ѝ провеждане е залог за ограничаване на престъпността в млада възраст, както и на криминалното заразяване на бъдещите поколения.
- Виктимизацията на разглежданата група е сравнително доста по-ограничена в сравнение с криминализацията. Тя е най-изразена при насилствената престъпност и по-конкретно при половите престъпления и телесните повреди. Виктимогенните фактори са свързани предимно с липсата на пълноценна социална и трудова реализация за младите хора.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА РАБОТАТА

1. Сектор „Детска престъпност”–ГДНП да възложи на НИКК–МВР изследване

за детската виктимизация с цел установяване на съотношението между устойчивите виктимогенните фактори, които действат по отношение на децата и продължават да действат и при пълнолетните и факторите, типични само за детската възраст.

2. Да се създаде информационен масив, достъпен за служителите по детска престъпност, който да съдържа информация за вида и размера на наложените наказания на непълнолетните, намиращи се в дома в гр. Бойчиновци.

3. Да се създаде информационен масив, достъпен за служителите по детска престъпност, който да съдържа информация за видовете пробационни мерки наложени на непълнолетни.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Белова, Н. Женска престъпност и полицейска превенция. С., 2006.
- 2.Белова, Н. Сексуална експлоатация на деца – дейност на полицията за нейното ограничаване. С., 2007..
- 3.Бояджиева, Ю., Ев. Трайкова. Престъпност в сферата на електронните платежни инструменти. С., 2010.
- 4.Китанов, К. Грабежите. Криминологични проблеми и полицейска превенция. С., 2005.
- 5.Китанов, К. Организираната наркопрестъпност. С. 2005.
- 6.Пенев, Й., Ев. Трайкова, Л. Велинова. Превенция и разкриване на екологични престъпления.С., 2008 .